Il Cussegl da l'Europa e la protecziun da las minoritads linguisticas

■ Il Cussegl da l'Europa è vegnì fundà il 1949, pia curt suenter la fin da la Segunda Guerra mundiala. Ses intent principal è da proteger ils dretgs umans e da sustegnair las structuras democraticas en l'Europa. A Strasbourg, nua ch'il Cussegl da l'Europa ha sia sedia, sa chatta er il Tribunal europeic dals dretgs umans. Quel surveglia l'observaziun da la Convenziun europeica dals dretgs umans ch'il Cussegl da l'Europa ha mess en vigur l'onn 1950.

Insumma furman las convenziuns e cunvegnas l'instrument central dal Cussegl da l'Europa per sa far valair a nivel dals stgars 50 stadis commembers. Tranter quests documents, che survegnan – suenter esser vegnids ratifitgads dals singuls stadis – vigur lianta tenor dretg internaziunal, sa chattan er dus instruments che servan a la protecziun da las minoritads naziunalas: La «Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras» (1992) e la «Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas» (1995). En questa preschentaziun dat chattà.ch in sguard a quests dus instruments che la Svizra ha ratifitgà il 1997 resp. 1998 e che servan omadus er a proteger la lingua rumantscha.

Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras

La Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras (curt: Charta) è vegnida concludida a Strasbourg il november 1992. En Svizra è ella vegnida ratifitgada il 1997 ed è entrada en vigur il prim d'avrigl 1998. La Charta ha en mira da mantegnair e promover la diversitad linguistica sco in dals elements ils pli prezius da la vita culturala europeica.

Tenor definiziun resguarda la Charta sulettamain quellas linguas ch' èn sviluppadas en in process istoric e ch'èn periclitadas en lur existenza, q.v.d. las linguas regiunalas u minoritaras che vegnan discurridas tradiziunalmain en ina tscherta regiun d'in dumber d'abitants inferiur a quel dal rest da la populaziun dal stadi. Ella excluda pia tant ils dialects da las linguas uffizialas sco er las linguas dals immigrants.

L'applicaziun da la plipart da las mesiras da protecziun e da promoziun sa limitescha a la regiun linguistica originara. Tenor la Charta è il dumber da las persunas che discurran ina lingua minoritara però in criteri che giustifitgescha l'applicaziun da tschertas mesiras da promoziun er ordaifer il territori linguistic tradiziunal. Mintga stadi po decider sez a basa da sia situaziun specifica, qualas mesiras da protecziun ch'el vul prender per las singulas gruppas linguisticas.

Cuntegn da la Charta

En si'emprima part («Disposiziuns generalas», art. 1–6) definescha la Charta da linguas tranter auter la noziun da las linguas regiunalas u minoritaras sco «linguas che vegnan duvradas tradiziunalmain en in territori d'in stadi da las burgaisas e dals burgais da quest stadi, las qualas ed ils quals furman ina gruppa ch'è numericamain pli pitschna ch'il rest da la populaziun dal stadi». Ultra da quai vegnan circumscrittas las noziuns «territori en il qual ina lingua regiunala u minoritara vegn duvrada» e «linguas betg territorialas». Medemamain part da las disposiziuns generalas fan la descripziun generala da las obligaziuns dals stadis contractants (applicaziun da la Charta e duair d'infurmar davart quella), sco er las modalitads en connex cun ils rapports periodics.

La segunda part da la Charta da linguas («Finamiras e princips tenor l'artitgel 2 alinea 1», art. 7) oblighescha las partidas d'acceptar sco basa da lur legislaziun, politica e pratica areguard las linguas varsaquants princips e finamiras numnads explicitamain.

Numnadamain menziunescha l'art. 7 al. 1 en resumaziun ils suandants princips: renconuscher las linguas regiunalas u minoritaras sco «expressiun da la ritgezza culturala»; respectar ils territoris linguistics tar la furmaziun d'unitads da l'administraziun; promover decisivamain las linguas regiunalas u minoritaras per las mantegnair; facilitar e promover il diever a bucca ed en scrit da talas linguas en la vita publica e privata; renconuscher il dretg da mintga minoritad linguistica da communitgar cun parts da questa cuminanza ch'èn da chasa en autras parts dal stadi; metter a disposiziun furmas e meds adattads per instruir ed emprender questas linguas sin tut ils stgalims; offrir curs da lingua als abitants d'in territori che vulan emprender la lingua regiunala u minoritara; promover il studi e la perscrutaziun da questas linguas; examinar la pussaivladad da barat transnaziunal tranter linguas identicas u da furma sumeglianta en differents stadis contractants.

Il Cussegl da l'Europa ha sia sedia a Strasbourg. FOTO: PD

Ultra da quai s'obligheschan las parts contractantas «da promover la chapientscha vicendaivla tranter tut las gruppas linguisticas dal pajais».

En la terza part – la part principala – descriva la Charta numerusas «Mesiras per promover il diever da linguas regiunalas u minoritaras en la vita publica» (art. 8–14). Ils stadis contractants han d'eleger tar la ratificaziun almain 35 da questas mesiras e s'obligheschan da las realisar. Las singulas mesiras per elecziun èn resumadas en differentas gruppas che sa refereschan a divers secturs politics. Igl èn quai la furmaziun (art. 8), las autoritads giudizialas (art. 9), las autoritads administrativas ed ils servetschs publics (art. 10), las medias (art. 11), las activitads ed instituziuns culturalas (art. 12), la vita economica e sociala (art. 13) ed il barat transcunfinal (art. 14).

En la quarta part («Applicaziun da la Charta», art. 15–17) vegnan reglads en detagl ils rapports regulars e l'examinaziun da quels tras il Comité d'experts. A basa dals rapports e da las propostas da questa giunta d'experts ha il Comité dals ministers dal Cussegl da l'Europa la cumpetenza da relaschar recumandaziuns als stadis contractants.

La tschintgavla part («Disposiziuns finalas», art. 18–23) reglescha las modalitads areguard l'entrada en vigur da la Charta.

Rapports periodics

La Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras pretenda da ses signataris la redacziun d'in rapport periodic ch'infurmescha davart si'applicaziun. L'atun 1999 ha il Cussegl federal approvà l'emprim rapport da la Svizra davart la realisaziun da la Charta e suttamess quel al Cussegl d'Europa per l'examinaziun. Il 2001 è suandà, sco resposta dal Cussegl da l'Europa, l'emprim rapport dal Comité dals ministers; quel sa basa sin examinaziuns cumplessivas che vegnan fatgas d'in comité d'experts e che cumpiglian er ina visita al lieu.

Dapi lura suondan, en intervals da 3–4 onns, rapports regulars ch'ins po consultar – er en versiun rumantscha – sin la pagina d'internet da la secziun Linguas e societad da l'Uffizi federal da cultura. Il rapport da la Svizra sa cumpona mintgamai da trais parts. Las duas emprimas parts («Infurmaziuns generalas» e «Linguas minoritaras e lur derasaziun en Svizra») tractan l'applicaziun da la Charta sin plaun naziunal e vegnan redigidas da l'Uffizi federal da cultura. La terza part cumpiglia las contribuziuns dals dus chantuns Grischun e Tessin, en ils quals la Charta ha ina muntada tut speziala.

En pli porscha er la pagina d'internet dal Cussegl da l'Europa (www.coe.int) infurmaziuns davart l'applicaziun da la Charta en ils singuls stadis che l'han ratifitgà.

Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas

La Convenziun da basa per proteger las minoritads naziunalas (curt: Convenziun da basa) è vegnida deliberada il prim da favrer 1995 dal Comité dals ministers dal Cussegl da l'Europa. Ella è l'unic instrument multilateral per proteger las minoritads naziunalas ch'è giuridicamain liant. Ella cuntegna oravant tut disposiziuns programmaticas per definir las finamiras, a las qualas ils stadis contractants s'obligheschan per proteger minoritads naziunalas.

La Svizra ha ratifitgà la Convenziun da basa l'onn 1998. Tar la ratificaziun èn vegnidas renconuschidas las suandantas gruppaziuns sco minoritads naziunalas: las minoritads linguisticas, ils commembers da las communitads gidieuas da la Svizra sco er ils «viagiants» svizzers (Jenics, Sinti e Manouches svizzers che vivan tant a moda nomada sco er stabla). La Convenziun da basa è entrada en vigur en Svizra il prim da favrer 1999.

Cuntegn da la Convenziun da basa

L'emprima part (art. 1–3) cumpiglia disposiziuns generalas. Tranter auter vegn statuì che commembers da las minoritads naziunalas pon exercitar ils dretgs che resultan da la Convenziun da basa tant mintgin per sasez sco er en cumpagnia cun auters. Ultra da quai po mintga commember d'ina minoritad naziunala decider libramain, sch'el vul vegnir tractà sco tala u betg.

La segunda part (art. 4–19) furma la part centrala da la Convenziun da basa. En quella vegnan enumerads ils singuls dretgs e las libertads che valan per ils commembers d'ina minoritad naziunala (egualitad davant la lescha, dretg da tgirar e sviluppar vinavant l'atgna cultura ed identitad, dretg da reuniun, libertad da l'opiniun etc.). En pli vegnan enumerads ils champs d'applicaziun per quests dretgs (religiun, medias, ambient privat e publicitad, num da famiglia, intitulaziuns ed inscripziuns, furmaziun e perscrutaziun, vita sociala ed economica, contacts sur ils cunfins).

Las ulteriuras parts (III–V) da la Convenziun da basa èn relativamain curtas e tractan dumondas plitost formalas:

En la terza part (art. 20–23) vegn la Convenziun da basa messa en relaziun cun ils princips fundamentals da l'ulteriur dretg internaziunal. Tranter auter vegn punctuà che «las disposiziuns da questa Convenziun da basa n'èn betg d'interpretar sco restricziun u reduczium dals dretgs umans e da las libertads fundamentalas». La quarta part (art. 24–26) regla il modus da reporting da vart dals stadis contractants. Il Comité dals ministers dal Cussegl da l'Europa vegn statuì sco gremi cumpetent per survegliar la realisaziun da la Convenziun da basa. En sia lavur vegn quel sustegnì «d'in comité consultativ, dal qual ils commembers han enconuschientschas professiunalas renconuschidas sin il champ da la protecziun da minoritads naziunalas».

Ed en l'ultima part (art. 27–31) èn regladas las formalitads d'entrada en vigur da la Convenziun da basa a nivel dal Cussegl da l'Europa sco er las modalitads da ratificaziun da vart da las parts contractantas.

La Convenziun da basa sco ch'ella è vegnida ratifitgada tras la Confederaziun finescha cun in'agiunta che declera co che las disposiziuns cuntegnidas en il relasch duain vegnir applitgadas sin las relaziuns specificas sco ch'ellas sa preschentan en Svizra.

Rapports periodics

Ils matg 2001 ha la Svizra transmess ses emprim rapport statal davart la realisaziun da la Convenziun da basa; l'emprim ciclus da surveglianza è vegnì terminà cun la Resoluziun correspundenta dal Comité dals ministers dal december 2003. Dapi lura suondan rapports regulars en intervals da ca. 4–5 onns. Ils rapports sa cumponan da las suandantas parts: I. Mesiras praticas sin plaun naziunal per render pli enconuschent ils resultats dal ciclus da surveglianza precedent; II. Mesiras per s'occupar da las dumondas las pli urgentas; III. Mesiras generalas per realisar las singulas disposiziuns da la Convenziun da basa.

Responsabla per coordinar la realisaziun da la Convenziun da basa e per ils rapports naziunals è a nivel federal la Direcziun da dretg internaziunal public entaifer il Departament federal d'affars exteriurs.

Mintg'onn ils 26 da settember ha lieu il Di europeic da las linguas. Quel è vegnì lantschà dal Cussegl da l'Europa il 2001 a chaschun da l'Onn europeic da las linguas.

La preschentaziun:
Dossier «Il Cussegl da l'Europa e la protecziun da las minoritads linguisticas».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=467
www.chattà.ch